

SOCIALNA VARNOST V DRUGIH DRŽAVAH ČLANICAH EVROPSKE UNIJE

Uskladitev sistemov socialnega zavarovanja prispeva k prostemu gibanju oseb v Evropski uniji. Po koreniti reformi zakonodaje na tem področju leta 2010 je Komisija v sveženj na področju mobilnosti delovne sile iz leta 2016 vnesla predloge, da bi dodatno reformirali sistem ter ga prilagodili sodobnim gospodarskim in socialnim razmeram v EU.

PRAVNA PODLAGA

Člena 48 in 352 Pogodbe o delovanju Evropske unije.

CILJI

Osnovno načelo, zapisano v Rimski pogodbi, je odprava ovir za prosto gibanje oseb med državami članicami ([2.1.5.](#)). Namen koordinacije socialne varnosti je zagotoviti, da državljani EU, ki delajo in prebivajo v drugi državi članici, ne izgubijo nekaterih ali celo vseh svojih pravic iz socialnega zavarovanja.

DOSEŽKI

Svet je leta 1958 sprejel dve uredbi o socialni varnosti delavcev migrantov, ki ju je pozneje nadomestila [Uredba \(EGS\) št. 1408/71](#). V sporazumu o Evropskem gospodarskem prostoru so zajeti tudi državljani Islandije, Lihtenštajna in Norveške, državljani Švice pa so kriti na podlagi sporazuma EU-Švica. Po brexitu so pravice oseb, za katere velja sporazum o izstopu med EU in Združenim kraljestvom, še naprej zaščitene. Za osebe, ki jih sporazum o izstopu ne zajema, koordinacijo sistemov socialne varnosti ureja ustrezni protokol k Sporazumu o trgovini in sodelovanju.

Leta 2004 je bila sprejeta [Uredba \(ES\) št. 883/2004](#) (uredba o koordinaciji sistemov socialne varnosti), s katero je bila razveljavljena Uredba (ES) št. 1408/71, čeprav se slednja še vedno uporablja za nekatere akte Skupnosti in sporazume, katerih podpisnica je EU. Leta 2010 je bila nato izvedena obsežna reforma s sprejetjem svežnja za posodobitev koordinacije, ki zajema [Uredbo \(ES\) št. 988/2009](#) in izvedbeno [Uredbo \(ES\) št. 987/2009](#).

A. Osrednja štiri načela

Države članice glede zasnove svojega sistema socialne varnosti odločajo in ravnajo neodvisno. Na splošno velja, da socialno varnost zagotavlja država zaposlitve, če pa oseba ni zaposlena, država prebivanja. Če sta vključeni dve ali več držav, uredba o koordinaciji določa, katera država zagotavlja kritje za državljana EU. Uredba temelji na štirih osrednjih načelih:

1. Enako obravnavanje (člena 4 in 5)

Delavci in samozaposlene osebe iz drugih držav članic imajo enake pravice in dolžnosti kot državljani države gostiteljice. Pravica do enakega obravnavanja velja brezpogojno

za vse delavce ali samozaposlene osebe iz drugih držav članic, ki določeno obdobje prebivajo v državi gostiteljici.

2. Seštevanje (člen 6)

S tem načelom je zagotovljeno, da se pri izračunu dajatev upoštevajo tudi pretekla obdobja zavarovanja, dela ali prebivanja v drugih državah. Če na primer nacionalna zakonodaja določa, da mora biti delavec zavarovan ali zaposlen za določeno obdobje, preden je upravičen do nekaterih dajatev, načelo seštevanja pomeni, da mora pristojna država članica upoštevati obdobja zavarovanja in zaposlitve v drugih državah članicah.

3. Načelo enega samega prava, ki se uporablja (člena 10 in 11(1))

S tem načelom naj bi preprečili, da bi kdo na račun pravice do prostega gibanja pridobil neupravičene koristi. Vsakega upravičenca krije zakonodaja zgolj ene države in samo v tej državi plačuje prispevke.

4. Načelo izvoza dajatev (člen 7)

To načelo pomeni, da se smejo dajatve socialne varnosti izplačevati povsod v Evropski uniji in jih države članice ne smejo izplačevati zgolj osebam, ki prebivajo v njihovi državi. Vendar to ne velja za vse dajatve socialne varnosti, saj se na primer za nadomestila za brezposelnost uporabljajo posebna pravila.

B. Koga zajema uredba?

Sprva se je Uredba (EGS) št. 1408/71 uporabljala samo za delavce, leta 1982 pa so njeno področje uporabe razširili še na samozaposlene osebe. Uporabljala se je tudi za družinske člane delavcev in samozaposlenih oseb ter njihove vzdrževane osebe, pa tudi za osebe brez državljanstva in begunce. Leta 1998 se je položaj javnih uslužbencev izenačil z drugimi delavci, kar zadeva splošne zakonske pokojninske pravice, leta 1999 so bile v področje uporabe vključene vse zavarovane osebe, še posebej študentje in osebe brez plačane zaposlitve, leta 2003 pa še državljani držav nečlanic EU, ki zakonito prebivajo v EU. Z najnovejšim pravnim aktom, [Uredbo \(EU\) št. 1231/2010](#), je bilo kritje razširjeno na državljane tretjih držav, ki zakonito prebivajo v EU in so se znašli v čezmejnem položaju, ter na njihove družinske člane in preživele osebe, če se ti prav tako nahajajo v EU.

Kriti so tudi čezmejni delavci, ki delajo kot zaposlene ali samozaposlene osebe v eni in prebivajo v drugi državi članici, v katero se vračajo vsak dan ali vsaj enkrat tedensko. Napoteni delavci pa so izjema, saj so v drugo državo članico napoteni za začasne naloge in so še naprej socialno zavarovani v domači državi članici, vendar za največ 24 mesecev ([2.1.13.](#)). V državi prebivanja so upravičeni le do storitev zdravstvenega varstva.

C. Zajete dajatve

Zajete dajatve so navedene v členu 3 Uredbe (ES) št. 883/2004, in sicer:

- bolezni;
- dajatve za materinstvo in enakovredne dajatve za očetovstvo;
- dajatve za invalidnost;
- dajatve za starost;

- dajatve za preživele osebe;
- dajatve za nesreče pri delu in poklicne bolezni;
- posmrtnina;
- nadomestila za brezposelnost;
- prejemki pred upokojitvijo;
- družinski prejemki;
- nekatere posebne denarne dajatve, za katere se ne plačujejo prispevki (člen 70).

D. Posodobitev sistema

Zakonodaja o socialnem zavarovanju je bila po letu 1971 večkrat spremenjena, saj so to narekemale spremenjene razmere na ravni EU, spremembe zakonodaje na nacionalni ravni in sodna praksa Sodišča Evropske unije.

1. Evropska kartica zdravstvenega zavarovanja

Z njo je poenostavljen dostop do nenačrtovanega zdravljenja med zasebnim ali poslovnim obiskom druge države EGP. V tem primeru je zdravstvena oskrba zagotovljena pod enakimi pogoji in za isto ceno, kot velja za zavarovance v tej državi, stroške pa povrne domači sistem socialne varnosti.

2. Pravice iz dodatnega pokojninskega zavarovanja

Poleg obveznega pokojninskega zavarovanja imajo pri zagotavljanju kakovostnega življenjskega standarda starejših pogosto pomembno vlogo tudi dodatne pokojnine. [Direktiva 2014/50/EU](#) obravnava številne ovire, s katerimi se mobilni delavci srečujejo pri pridobivanju pravic iz dodatnega pokojninskega zavarovanja ob selitvi v drugo državo članico.

3. Vloge Evropskega organa za delo

Ko je bil julija 2019 ustanovljen Evropski organ za delo (ELA), je prevzel operativne vidike koordinacije socialne varnosti. Evropski organ za delo prek posebnega odbora za mediacijo slednjo zagotavlja tudi v primeru sporov.

4. Digitalizacija koordinacije socialne varnosti

Postopek prehoda s papirne na elektronsko izmenjavo informacij se je začel s svežnjem za posodobitev koordinacije in je privedel do vzpostavitve sistema elektronske izmenjave informacij o socialni varnosti (EESSI), ki zdaj povezuje nosilce socialne varnosti v 32 državah – v 27 državah članicah EU ter na Islandiji, v Lihtenštajnu, na Norveškem, v Švici in Združenem kraljestvu.

Komisija je septembra 2023 predstavila [sporočilo o digitalizaciji na področju koordinacije sistemov socialne varnosti](#). V njem so opisani različni projekti na področju digitalizacije, med drugim tudi pilotni projekt evropske izkaznice socialnega zavarovanja (ESSPASS). Projekt ESSPASS se osredotoča na digitalizacijo postopka vložitve prošnje za dokumente in njihovega prejetja, ki dokazujejo socialnovarstveni status, ter na preverjanje teh dokumentov v realnem času. To bo institucijam socialne varnosti, inšpektoratom za delo, izvajalcem zdravstvenega varstva in drugim ustreznim subjektom omogočilo takojšnje preverjanje dokumentov po vsej Evropi.

5. Veljavna reforma

Komisija je decembra 2016 v okviru svežnja o mobilnosti delavcev predlagala [revizijo Uredbe \(ES\) št. 883/2004 in izvedbene Uredbe \(ES\) št. 987/2009](#).

Z revizijo naj bi poskrbeli za večjo pravičnost, saj bi izplačilo dajatev vezali na državo članico, ki je socialne prispevke pobrala. Poleg tega nacionalnim organom zagotavlja boljša orodja za preverjanje socialnovarstvenega statusa napotnih delavcev, da bi ukrepali zoper nepošteno prakse in zlorabe. Glavne spremembe se nanašajo na denarna nadomestila za brezposelnost, dajatve za dolgotrajno nego, družinske dajatve in pravila v zvezi z ekonomsko neaktivnimi državljani (2.1.5.). Medinstitucionalna pogajanja o predlogu doslej še niso privedla do dogovora.

VLOGA EVROPSKEGA PARLAMENTA

Parlament je nenehno pozoren na težave delavcev migrantov, obmejnih delavcev, samozaposlenih in državljanov tretjih držav, ki ne delajo v državi članici, ki jih je prva sprejela. Že večkrat je grajal ovire za popolnoma prosto gibanje in Svet pozval, naj pripravi predloge, na podlagi katerih bi predčasne starostne pokojnine predstavili na področje koordinacije sistemov socialne varnosti, razširili pravico brezposelnih, da bi lahko prejeli nadomestilo za brezposelnost v drugi državi članici, ter razširili zakonodajo, da bi zajela vse zavarovane osebe. Večina teh zahtev je bila izpolnjena s sprejetjem Uredbe (ES) št. 883/2004 ali pa so bile upoštevane v najnovejših predlogih Komisije za njeno revizijo.

Parlament je v več resolucijah ([z dne 14. januarja 2014 o socialnem varstvu za vse](#), [z dne 14. septembra 2016 o socialnem dampingu](#) in [z dne 4. julija 2017 o delovnih pogojih in prekarni zaposlitvi](#)) opozoril na posebne težave na tem področju, na primer pri samozaposlenih delavcih, zaposlenih za skrajšani delovni čas ali na podlagi pogodbe za določen čas, pri delavcih v digitalnem gospodarstvu ter sezonskih delavcih. Komisijo je tudi pozval, naj ponovno pregleda zakonodajo in spremlja izvajanje in usklajevanje sistemov socialne varnosti ter poskrbi, da se bodo spoštovale pravice državljanov in da bo mobilnost delovne sile v EU učinkovito delovala.

Po izbruhu pandemije covid-19 in resnih posledicah za čezmejne, obmejne, napotene in sezonske delavce je Parlament 19. junija 2020 sprejel resolucijo o [evropski zaščiti čezmejnih in sezonskih delavcev v okviru krize zaradi covid-19](#). V njej opozarja na težave, s katerimi so se ti delavci spoprijemali: na primer nezmožnost dostopa do ustrezne socialne zaščite in pravic do socialne varnosti zaradi težav pri usklajevanju med nosilci socialne varnosti držav članic ter da niso bili vedno upravičeni do začasnih podpornih ukrepov, kot so sheme skrajšanega delovnega časa, prilagojena nadomestila za brezposelnost in ukrepi za lažje delo od doma, ter da so se znašli v pravni negotovosti glede veljavnih sistemov socialne varnosti in davkov.

Parlament je 20. maja 2021 sprejel [resolucijo o vplivu pravil EU o prostem gibanju delavcev in prostem pretoku storitev: mobilnost delovne sile v EU kot orodje za usklajevanje potreb in ponudbe na trgu delovne sile](#). V njej je poudaril, da so sistemi socialne varnosti pogosto nedostopni zaradi zlorab pri nestandardnih oblikah zaposlitve. Opozoril je tudi, da je treba v celoti digitalizirati postopke v zvezi z mobilnostjo delovne sile in napotitvijo delavcev, da bi nacionalni organi lažje

zagotavljali in si izmenjevali informacije, da bi se pravice delavcev učinkoviteje uveljavljale ter da bi izboljšali njihovo prenosljivost in sledljivost.

Parlament je v [resoluciji z dne 25. novembra 2021 o uvedbi evropske izkaznice socialnega zavarovanja](#) ponovno poudaril, da je potreben vseevropski digitalni instrument za mobilne delavce, ki bi delavcem olajšal sledenje in uveljavljanje prispevkov in dajatev za socialno varnost ter hkrati izboljšal izvrševanje pravil EU o mobilnosti delovne sile in koordinaciji sistemov socialne varnosti.

Za več informacij o tej temi obiščite [spletišče](#) Odbora za zaposlovanje in socialne zadeve.

Aoife Kennedy
03/2024